

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ו' דחנוכה תשפ"א לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף קצ"ז

המועט היה דולק כל הלילה. אמנם לאופן השנית שכתב הבית יוסף, שאחרי שנתנו השמן בהמנורה נתמלא הפך בשמן ע"ש. אם כן על כרחך שניתוסף כאן שמן חדש של נס להדלקת המנורה. נוכחו כן לאופן השלישית של הבית יוסף שאחרי שנתנו השמן בהמנורה, מצאו בבוקר שהנרות היו מלאים שמן ע"ש. משמע בפשטות שנוסף בכל יום שמן חדש. ולא מסתבר לומר שהנס היה שלא נתבער כלום אפילו טיפה אחת, דאין זה נס באיכות השמן, אלא לכל היותר בהאש שאינו מכלה.

ואם כן דבר זה, אי היה בנס חנוכה נס של תוספות שמן חדש, תליא בפלוגתא, בשני התיורוצים של הבית יוסף, דלתיורוצו הראשון שחלקו השמן על שמונה חלקים, יש לומר דלא היה כאן שום תוספות שמן, אבל לתיורוץ השנית שנתמלא הפך, על כרחך דהיה נס שניתוסף שמן של נס [וכן נראה לתיורוץ השלישית]. ואם כן הדרא קושיא לדוכתיה, מה הועיל שמן של נס שאינו שמן זית, הלא אינה כשרה להדלקת המנורה.

וצריכינן לומר דהן אמת אם היה יורד מן השמים פך שמן של נס, לא היתה כשרה להדלקה, דאינה שמן מזוית, אבל כאן שניתוסף השמן נס לתוך השמן זית, יש לומר דנתבטל השמן ההוא בתוך שמן הפך וכשרה להדלקה. דבר זה תלוי בספיקת רבי עקיבא איגר (שו"ת מהדורא ד' סימן סג) בד"ן חטים נצמחים שנתחמצו ונתבטלו ברוב שאר חטים, אי מצטרפים לשיעור כזית מצה. וזה לשונו, אני מסתפק היכא דיש נצמחים ונתבטלו ברוב, דאפשר דכדי לצאת ידי מצוה, צריך לאכול שיעור חשוב יותר מכזית, דבכזית עם מקצת מן החמוצים ליכא כזית מצה, דהביטול סילק רק האיסור, אבל לא דנעשה מצה לצאת בו ע"ש. והיינו דמקום הספק הוא, דאולי לא מהני ביטול אלא לבטל מהדבר האסור כח האיסור או הפסול שיש בו, דאמרה תורה שאם נתערב ברוב נסתלק פסולו מעליו, אבל לא שישגי המתבטל חשיבות המבטל, והיינו שהמיעוט משתנה ויהא נחשב כחלק מהרוב, להיות החטים המחומצים כמצה.

וכתב שם דזה נוגע גם לחוט צמר שלא נטוה לשם ציצית ונתערב בשלשה חוטין שנטוה לשמה, אי יוצא בהם מצות ציצית. וכן בחמשה שנתערבו עורות פסחיהם ונמצאת יבלת באחד מהן [דאמרינן (פסחים פה): דכולן יוצאין לבית השריפה], נימא כיון דהפסחים היו מעורבים נתבטל הפסח שיש בו מום ונעשו כולם

שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. יש להבין למה אנו מברכין שעשה 'נסים' בלשון רבים, בכל יום כשמדליקין הנרות, הלא בכל יומא לא היה רק נס אחד, שנתמלא השמן לאותו יום, והיה ראוי לברך שעשה 'נס' לאבותינו, ואם כי הנס היה גם אתמול וגם למחר, למה לנו להזכיר כעת נס שאינו בזמנו ביומו.

ידוע פירושו של החתם סופר (תורת משה לחנוכה קפב.) על הכתוב (תהלים ס-ו) נתנה ליראיך נס להתנוסס דקאי על הפך שמן דחנוכה שמצאו, וזה גופא היה נס בטבע העולם ככל הנסים נסתרים, שהזדמן שנשאר פך אחד כדי שיכול הקב"ה לעשות בו נס שלא בטבע היינו הדלקת שבעה ימים, נמצא היה ז' ימים נס שלא כדרך הטבע, ויום א' בדרך הטבע, והיינו נתנה ליראיך נס, להשאיר פך אחד, כדי להתנוסס נסים הרבה של ז' ימים ע"כ.

ויש לומר בזה עוד כוונה, ומתחלה נקדים הא דאיתא בגמרא (שבת כא:) אמר רבי זירא אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול ובין בשבת. אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זוקק לה [הלכך בחול שרין], ואסור להשתמש לאורה [וליכא למיחש להטיה]. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה ע"כ. וכבר האריכו המפרשים לבאר למה לא קיבלה מעיקרא עד דאמרוה קמיה משמיה דרבי יוחנן.

ונראה דהנה כבר דברנו בקושיית הגר"ח מבריסק וצ"ל דמה הועיל שמן של נס להדלקת המנורה, הלא לא הוכשר להדלקה אלא שמן זית בלבד, ושמן הנברא מנס לא בא מן הזית ופסול למנורה. ועל כן חידש שלא ניתוסף בנס חנוכה שום שמן חדש, אלא שנתחזק איכות כחו של אותו שמן פי שמונה מטבעו הרגיל, ושמן של יום אחד האירה שמונת ימים ע"כ.

אמנם זה תליא בתיורוצי הבית יוסף (סימן תרע) באיזה אופן היתה צורת הנס, דמעיקרא כתב שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר, וכמו כן עשו בכל לילה ע"ש. ובוזה שפיר יש לומר שלא היה כאן הוספת שמן חדש, אלא הנס היה באיכות השמן, שהשמן

פסחים כשרים [עיינן בחוות דעת סימן ק"א שהקשה כן] ע"כ. ונשאר הרעק"א בספק. ובשו"ת עונג יום טוב (א"ח סימן ד) נוטה דלא מהני לזה ביטול ע"ש. ובשו"ת בנין שלמה (ח"א סימן כא) הוכיח דנתהפך המיעוט להיות כרוב אף בחמץ ע"ש.

ולפי זה נידון דידן אם שמן נס שנתערב בשמן זית, אם מתבטל השמן ההוא להיות כולו כשמן זית תליא בפלוגתא. ותירוץ הראשון שחלקו לשמונה חלקים, ודלקו כל הלילה (בלי הוספת שמן כביאור הגר"ח), סבירא ליה דאי אפשר לומר כשאר התירוצים שניתוסף שמן חדש ונתבטל בהשמן זית, דסבירא ליה שאין ביטול מועיל שיחול על המיעוט דינו של הרוב. ושאר התירוצים סבירא להו דניתוסף שמן חדש, שביטול מועיל להחשיבו כשמן זית.

אמנם כדי שיתבטל השמן נס, היתה צריכה שההוספה בדרך נס תהא מעט מעט, כדאיתא בגמרא (עבודה זרה עג). אמר רבי יוחנן המערה יין נסך מצרצור קטן לבור, אפילו כל היום כולו, ראשון ראשון בטל ע"ש. ולא היה יכולה להיות שיתוסף כל השמן חדש של הנס בפעם אחת, דאז ליכא ביטול ברוב, אבל בהוספה בהדרגה שפיר תתבטל השמן של הנס להיות נחשב כשמן זית שכשרה להדלקה. ועל כן שפיר אנו מברכין שעשה 'נסים' לאבותינו בימים ההם, כי הוספת השמן היתה טפה אחר טפה, נסים רבות זה אחר זה, כדי שנוכל לומר קמא קמא בטל. ושפיר אמרו נתתה ליראיך נס להתנוסט, שנתת להם השמן בנס, אבל הצטרכה לזה נסים רבות זה אחר זה.

אך כל זה הוא רק אי אמרינן מין במינו בטל, אז שפיר נתבטל שמן הנס בהשמן שבפך, אבל לרבי יהודה דסבירא ליה מין במינו לא בטל (מנחות כב.), אי אפשר לומר דהיה הנס בהוספת שמן, דשמן נס אינו כשר למנורה, ולא מתבטל. אמנם יש לומר דכיון דשמן נס לא היה שמן זית, אין טעמם שוה, והוי ליה כמין באינו מינו. אך זהו אם במין במינו אזלינן בתר טעמא, אבל אי אזלינן בתר שמא, הוי עדיין מין במינו, כיון דשניהם יש עלה שם שמן (עיינן עבודה זרה סו.). אמנם בש"ך (י"ד סימן צ"ח סק"ו) מבואר דלרבי יהודה דמין במינו לא בטל אזלינן בתר שמא ע"ש, ואם כן אי אפשר לומר דהנס היה בתוספת שמן.

היוצא לנו מזה, דכדי שנוכל לומר שהיה כאן נס של תוספת שמן בהפך או בהמנורה, זהו רק כאשר אנו סוברים מין במינו בטל, ועוד גם זאת שאחר הביטול נעשה המיעוט בכל דיניה ופירטיה כמו הרוב, ושפיר נתבטל שמן הנס ונעשה דינו כשמן זית. אבל למאן דאמר מין במינו לא בטל, ולא אזלינן בתר טעמא אלא בתר שמא, או למאן דסבירא ליה דאין דין המתבטל נעשה כדין המבטל, לא יתכן שהיתה הנס בהוספת שמן, ועל כרחך מוכרחין לומר כתירוץ הראשון של הבית יוסף, שחלקו השמן לשמונה חלקים, ונעשה נס באיכותו שדלקה השמן המועט כל הלילה.

והנה בשו"ת ערוגת הבשם (ריש סימן ר) כתב, דמחלוקת זו אי כבתה זקוק לה או לא, תליא בהנך שינויי של הבית יוסף באיזה אופן נתהווה הנס. דאי נימא כתירוץ הראשונה דמעיקרא חלקו השמן לשמונה חלקים, ולא נתנו בהמנורה רק חלק שמינית משיעורה, ועל ידי נס דלקו כשיעור מצותו, אם כן עיקר הנס לא היה במה שהיה להם להדליק, דהא אף בלא שום נס הוי מצי להדליק המנורה אלא דלא היה דולק כשיעור, וממילא עיקר זכר לנס צריך לעשות במה שהיה דולק כשיעור, ולפי זה אמרינן כבתה

זקוק לה, דאם לא יחזיר וידליקה אין כאן זכר לנס כלל. מה שאין כן לאידך שינוייא דנתנו ביום הראשון כל השמן כולו לתוך המנורה, ובבוקר מצאו שנתמלא הפך או המנורה, אם כן להדלקה עצמה הוצרכו לנס, דבלא נס לא היה מה להדליק, ממילא יש לומר דבהדלקה גרידא סגי לעשות זכר לנס, ושפיר יש לומר דכבתה אינו זקוק לה עכ"ד.

ומעתה כיון דרב סבירא דמין במינו לא בטל (עבודה זרה עג), על כרחך דסובר דלא היה בחנוכה שום תוספת שמן חדש, דאינו כשרה להדלקה אלא שמן זית, ושמן בשמן לא בטל. ומוכרח לומר דסבירא ליה כתירוץ הראשונה של הבית יוסף דחלקו שמן הפך לשמונה חלקים, ולא נתנו בהמנורה רק חלק שמינית משיעורה, ועל ידי נס דלקו כשיעורה, ואם כן עיקר הנס לא היה בתחלת ההדלקה, דאף בלא נס היה להם שמן להדליק אלא דלא היה דולק כשיעור, ואם כן לרב צריכין לומר כבתה זקוק לה, דעיקר זכר להנס צריך לעשות במה שהיה דולק כשיעור, ולכן לא קיבל אביי ביאור זה דטעמא דרב הוא משום דכבתה אינו זקוק לה, אבל כאשר אמרוה משמיה דרבי יוחנן, דסבירא ליה (פסחים כט) דמין במינו בטל, אם כן שפיר יש לומר דהיה בהנס תוספת שמן חדש, אלא שנתבטל בתוך השמן של הפך או במנורה, ויש זכר להנס גם בתחלת ההדלקה, על כן לדידיה מובן דכבתה אינו זקוק לה.

*

ונסיים בדבר אגדה, במאמרם (שבת כא:) בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול וכו', ונעשה בו נס וכו' ע"ש. וכבר תמהו שאין זה מתפקיד הכהן גדול לחתום פכים של שמן. אך הענין הוא, דאיתא בזוה"ק (תיקוני זהר כב סו.) דכאשר מכניסין לברית שורה עליו שם שד-י מלבר ושם הוי"ה מלגאו, וכאשר פוגם מתהפך שם שד-י לס"מ, ושם הוי"ה לשטן ע"כ. והשומר עצמו בקדושה יש עליו הארה משתי שמות הקדושות הללו, וזוכה לברכת ה', וכמבואר באבן עזרא (ריש פרשת וארא) כי שידוד המערכה בתוך הטבע נשפע משם שד-י, והם הנסים הנסתרים שבטבע. ושם הוי"ה משפיע נסים גלויים חוץ לדרך הטבע ע"ש. ומבואר בישמח משה בפרשתנו, על הפסוק ירד ירדנו בתחלה לשבר אוכל (ג-כ), כי בשעה שמשנתנה שם שד-י לשם ס"מ, הרי נחסר מנין רי"ד, אותיות ירד, והיינו ירד ירדנו, שחסרנו וירדנו מנין ירד, בתחלה לשבר אוכל, מזה הוי תחלה וראשית לשאר הדברים המעכבים שפע המזון ע"כ.

ואם כן בודאי שהכהן הזה שהיה משמש אז במקדש, שבזכותו זכו שנגנו הפך שנעשה בו הנס, שהיה בו נס נסתר שטימאו כל השמנים ולא ראו אותה, ושוב נס נגלה שהדליק ממנו שמונה ימים, בודאי שהיה קדושתו מופלג, שהיה שורה עליו השני שמות שד"י הוי"ה מקדושת חותמו שהיה בקדושה. ועל כן אמרו על הפך ההוא, שהיה מונח 'בחותמו' של כהן גדול, היינו קדושת חותם אות ברית של הכהן, שממנו נמשכה ברכה זו, להיות מונח במקומו שלא טימאוה היוונים, ושוב נתברך ממנו שפע השמן.

וזהו שרימו נתתה ליראיך נס להתנוסט מפני קושט סלה (תהלים ס-ו), וכדברי החתם סופר שהיה כאן נס נסתר במציאת הפך, להתנוסט ממנו נסים גלויים אחר זה. ואמר שכל זה היה בזכותו של הכהן גדול, שהיה מונח השפעה זו בחותמו הקדוש, שעל ידי זה היה נשאר מקושט בשני השמות של שד"י הוי"ה, והוה שסיים 'מפני קשט סלה', שקושט השמות שעליו לא נפגמו ונשאר סלה. ■